

Ρόζη- Τριανταφυλλιά Αγγελάκη

**Διδάσκουσα ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ- Πανεπιστημίου Λευκωσίας, Καθηγήτρια
Σύμβουλος ΕΑΠ, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ**

angelaki@nured.auth.gr , angelaki@ac.eap.gr

**ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ
ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ-ΠΟΘΟΥ. Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΦΥΛΟΥ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΖΕΥΞΗ ΜΥΘΩΝ, ΘΡΥΛΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ.**

Περίληψη

Η χρήση της Βυζαντινής Ιστορίας στη νεανική λογοτεχνία έγκειται κυρίως στην προσπάθεια των συγγραφέων να παρουσιάσουν στους ανήλικους αναγνώστες τους τον βυζαντινό πολιτισμό ως αναπόσπαστο τμήμα της ελληνικής ιστορίας και ταυτότητας, καθώς δύνανται να διαμορφώσουν τις συνειδήσεις του κοινού τους πάνω σε μία βάση εθνική και συγχρόνως πολυπολιτισμική. Η συγγραφέας, Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου, κίνησε το ενδιαφέρον μας, διότι τα έργα της, εκτός από το ότι πραγματεύονται την ιστορία της χιλιόχρονης αυτοκρατορίας, συνδυάζοντας επιτυχώς ιστορικά τεκμήρια και πηγές με θρύλους, παραδόσεις και ακριτικά τραγούδια που απηχούν μνήμες, συνθέτουν επίσης και ένα είδος γυναικείας λογοτεχνίας. Με αυτόν τον ισχυρισμό εννοείται πως αναδεικνύουν τον δυναμισμό, τη διανοητική δραστηριότητα, τη γυναικεία διαίσθηση αλλά και διορατικότητα που χαρακτηρίζει τα γυναικεία πρόσωπα, συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο στην αποδόμηση αφενός του στερεότυπου των φοβισμένων κοριτσιών που δρουν αποκλειστικά εντός του οικογενειακού πλαισίου και της ασφάλειας που αυτό προσφέρει και αφετέρου της διχοτομικής προσέγγισης της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας. Αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν αναλογιστεί κανείς πως οι περιπτώσεις ηρωισμού, αυτοθυσίας, χειραφέτησης και ταυτόχρονης ανάδειξης της συναισθηματικής πλευράς των γυναικών αποσιωπώνται ή σπανίζουν στην επίσημη ιστορία. Ειδικότερα, θα παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο η συγγραφέας τοποθέτησε τις πρωταγωνίστριες των τριών μυθιστορημάτων της (εκδόσεις Κέδρος) με τίτλο (i) *Δοξανιώ*, (ii) *Νικηφόρος Φωκάς* (έργο-συνέχεια της *Δοξανιώ*, σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα της ίδιας της συγγραφέως) και (iii) *Η Μαρούλα της Λήμνου* (ενός κοριτσιού που είχε ως πρότυπό της τη *Δοξανιώ*) σε ηρωικό βάθρο αλλά και σε ένα δίκτυο σχέσεων που ισορροπεί μεταξύ αρσενικού και θηλυκού, μυθικού και πιθανού, επαληθεύσιμης ιστορικής πληροφορίας και λογοτεχνικής αφήγησης, θνητότητας και αθανασίας.

Λέξεις- κλειδιά: Νεανική Λογοτεχνία, Γυναικεία Λογοτεχνία, Ιστορικό μυθιστόρημα, θρύλος

**FEMININE BILDUNGSROMAN. THE NOVELS OF MARIA LAMBADARITHOU
POTHOU. PROMOTING THE FEMALE GENDER THROUGH THE
COMBINATION OF MYTHS, LEGENTS AND HISTORICAL SOURCES.**

Abstract

The use of Byzantine History in adolescent literature consists in the writers' effort to present the byzantine culture as a part of the Greek history and identity, since they have the ability to form the readers' ethnic consciousness and multicultural awareness. The novels of Maria Lambadarithou-Pothou are intriguing since they not only combine the narration about the thousand-year history of the empire with historical sources, legends and acritic songs, but also

intuitive figures contribute in the deformation of gender stereotypes concerning the depiction of girls as fragile and women as frightened humans who act solely in the household. As women's heroic presence and at the same time delicate nature is scarcely presented in historical and fictional narrations, it is rather interesting to examine how the author tried to depict the heroines of her novels entitled as (i) *Doxaniw*, (ii) *Nikiforos Fokas* and (iii) *Maroula of Lemnos*, while managing to stress the relations between History, fiction and the histories of marginalized groups, who are denied an official voice by hegemonic ideologies.

Key- words: Bildungsroman, Feminine Literature, Historical Novels, Legend

1. Εισαγωγή

Είναι ευρέως αποδεκτό πως οι στερεοτυπικές αντιλήψεις περί φύλου είναι βαθιά εντυπωμένες στις κοινωνικές συνειδήσεις. Εκδηλώνονται καθημερινά, με κάθε τρόπο και σε οποιαδήποτε συνδιαλλαγή μεταξύ των ανθρώπων. Σύμφωνα με αυτές, το αρσενικό φύλο έχει αποκρυσταλλωθεί στη συλλογική πεποίθηση ως συνώνυμο της νοημοσύνης, της ρώμης και της αποφασιστικότητας, ενώ το γυναικείο έχει συνδεθεί κατά βάση με την ευαισθησία και την παθητικότητα. Τα έμφυλα στερεότυπα που προβάλλονται και προωθούνται ή αποδομούνται μέσα από τις Τέχνες, την εκπαίδευση και τα ΜΜΕ έχουν έντονη επίδραση στα παιδιά και τους νέους, δηλαδή σε άτομα που παρατηρούν συμπεριφορές και τις υιοθετούν ενώ ψάχνουν να βρουν τη θέση τους στον κόσμο (Diekman&Murnen, 2004:373-385 . Fausto-Sterling, 1992).

Η Παιδική λογοτεχνία αποτελεί σημείο ενδιαφέροντος του φεμινιστικού κινήματος, που εισήχθη στο λογοτεχνικό σύμπαν σε μια απόπειρα επανεμφάνισης του κόσμου, καταγράφοντας γυναικείες εμπειρίες και προωθώντας γυναικεία αιτήματα. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να τονίσει τη συμβολή του ιστορικού μυθιστορήματος για παιδιά και νέους ως προς τη σύνδεση των έμφυλων στερεοτύπων για το γυναικείο φύλο, με τις πολιτισμικές αξίες και την κουλτούρα των ανθρώπων στο κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο που λειτουργούν. Μέσα από την ανάλυση περιεχομένου των τριών ιστορικών μυθιστορημάτων της Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου που επιλέχθηκαν, στόχος είναι να καταδειχθεί πως, σύμφωνα και με τις σύγχρονες τάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας, η συγγραφέας προσπάθησε να τονίσει την πολυπλοκότητα των ιστορικών γεγονότων και της ανθρώπινης φύσης, τόσο με το να θίξει θέματα που στην κλασική και σύγχρονη λογοτεχνία παρατηρούνται σπάνια ή απορρίπτονται, όσο και με το να ψυχογραφήσει εμβληματικές προσωπικότητες και ανώνυμες πληθυσμιακές ομάδες. Θα γίνει απόπειρα να ερμηνευθεί ο τρόπος με τον οποίο η συγγραφέας, χάρη στα κοινωνικά και επαγγελματικά απελευθερωμένα γυναικεία πρόσωπα των ιστοριών της και την ύπαρξη μη παραδοσιακών οικογενειών σε αυτές, επιχείρησε να καλλιεργήσει την ενσυναίσθηση στους νεαρούς αναγνώστες των έργων της, όχι μόνο για να τους μνήσει στην καλειδοσκοπική θέαση της Ιστορίας, αλλά και για να τους διευκολύνει να διερευνήσουν, να κατανοήσουν και να συνειδητοποιήσουν τις σχέσεις των φύλων και τις λανθάνουσες αντιλήψεις για αυτά (Hutcheon, 2006: 120-130. Paul, 1996: 101-112).

2. Περί μυθιστορήματος

Ως μυθιστόρημα λογίζεται το συνθετικό, κυκλικό και πολυφωνικό είδος πεζογραφίας, στις σελίδες του οποίου περιγράφονται ιστορίες που ανήκουν κυρίως στη σφαίρα της μυθοπλασίας. Εν τούτοις, μπορεί να περιλαμβάνει και δημιουργικά

μεταπλασμένα αυτοβιογραφικά στοιχεία των συγγραφέων (Bakhtin, 1981. Σαχίνης, 1969: 8-11). Τα μυθιστορήματα είτε εξιστορούσαν ηρωικά κατορθώματα και επεξηγούσαν φαινόμενα είτε εξέφραζαν επιθυμίες ανθρώπων, στους οποίους συχνά προσέφεραν και παρηγοριά. Σε αυτά η πλοκή ανέκαθεν διαμορφωνόταν από τους χαρακτήρες που, κινούμενοι ανάμεσα στον ιδανικό κόσμο και την πραγματικότητα, την αθωότητα και την απάτη, την παιδικότητα και την ωριμότητα, διαμόρφωναν από πάντα ιδεολογίες– λ.χ. αναπαράγοντας ή αποδομώντας στερεότυπα (Γαβριηλίδου, 2008: 11, 70. Κωστέλενος, 1975. Nikolajeva, 2002: 89 κ.ε.)

Οι μυθιστορηματικοί χαρακτήρες εντάσσονται σε ιδεολογικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, με τη μεταβολή των γνωρισμάτων τους (όπως για παράδειγμα είναι η βιολογική ωρίμανση ή/ και η πνευματική και ψυχική ενηλικίωσή τους ανάλογα με τη μόρφωση, την ηλικία ή ακόμη και την κοινωνική τους προέλευση) να έγκειται στην ιδιοσυγκρασία και τις ιδεολογικές προθέσεις των λογοτεχνών. Αυτό το παρατηρούμε να συμβαίνει πιο έντονα στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας, στον οποίο οι ήρωες αποτελούν αληθοφανή πρότυπα για τα παιδιά και, καθώς αναδεικνύουν πλευρές της ατομικής και κοινωνικής ζωής, παρακινούν τους ανήλικους αναγνώστες να υιοθετήσουν μέσω της παρατήρησης και της μίμησης συγκεκριμένες συμπεριφορές (Higbie, 1984. Παπαντωνάκης & Κωτόπουλος, 2011:137-138). Τα παραπάνω ισχύουν είτε οι μυθιστορηματικοί ήρωες είναι ιστορικά πρόσωπα είτε φανταστικοί (Forster, 1990: 55. May, 1995: 18).

3. Γυναικεία Λογοτεχνία για παιδιά και νέους

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινιστεί πως σε ό,τι αφορά τη ζωντάνια, τον ρεαλισμό, την πειστικότητα και τη συνέπεια λόγων και έργων στη συμπεριφορά και την ομιλία των χαρακτήρων, συνυπολογίζεται και το φύλο (Arbutnot & Sutherland, 1972: 25). Πιο συγκεκριμένα, τα έμφυλα χαρακτηριστικά αποτελούν αναπόσπαστο συστατικό της σχέσης χαρακτήρων και πλοκής στα μυθιστορήματα για παιδιά, με τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα να καθίστανται κατανοητά, συνήθως βάσει κοινωνιολογικών αναλύσεων για τη διάκριση των δύο φύλων. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός πως το φεμινιστικό κίνημα και ζητήματα σεξουαλικότητας, ρατσισμού και αυτοπροσδιορισμού οδήγησαν στον επαναπροσδιορισμό της κατάταξης και προσέγγισης μυθιστορημάτων που απευθύνονται σε παιδιά. Ενδεικτικά, επισημαίνεται πως η εισαγωγή τάσεων και ιδεών του φεμινιστικού κινήματος στο λογοτεχνικό σύμπαν συνέβη με στόχο να βοηθήσει τους αναγνώστες αφενός, να κατανοήσουν τις έμφυλες σχέσεις και τα κοινωνικά πρότυπα στο εκάστοτε κείμενο και αφετέρου, να ερμηνεύσουν την κοινωνία και τις διαφορές πολιτισμικές συμβάσεις της (Αθανασόπουλος, 2005. Αναγνωστοπούλου, 2007).

Απώτερος σκοπός της προσέγγισης της λογοτεχνίας για παιδιά, υπό το πρίσμα της γυναικείας κουλτούρας, αποτελεί η συνειδητοποίηση από τους νεαρούς αναγνώστες των έμφυλων προτύπων που έχουν επιβληθεί από την κοινωνία, ούτως

ώστε να μπορούν, καθώς μεταπηδούν στην εφηβεία, να διαμορφώνουν την ταυτότητά τους ανεξάρτητα από το φύλο τους, όπως ακριβώς τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα των μυθιστορημάτων του δείγματος της παρούσας ερευνητικής μελέτης (Barney, 1993. Boes, 2006. Showalter, 1985a). Στα βιβλία της Λαμπαδαρίδου–Πόθου εντοπίζονται

στοιχεία της φεμινιστικής λογοτεχνικής θεωρίας, καθώς εστιάζει στον τρόπο δράσης και σκέψης «βουβών» κυριαρχούμενων ομάδων, οι οποίες αντιτάσσονται στους στερεοτυπικούς ρόλους ανδρών και γυναικών. Επιδιώκοντας να προβληματίσει το νεανικό κοινό, στο οποίο απευθύνεται σχετικά με την πατριαρχική αντίληψη, η συγγραφέας παρουσιάζει στα έργα της ηρωίδες που μάχονται για την κοινωνική τους ένταξη και αναγνώριση, υποστηρίζουν τον εαυτό τους και τους άλλους και επισημαίνουν τη σημασία που έχουν στη ζωή τους οι διαπροσωπικές σχέσεις. Όλα αυτά πραγματώνονται την ίδια στιγμή που οι ίδιες οι ηρωίδες της παρουσιάζονται να αναζητούν την ταυτότητά τους μέσα από ζυμώσεις που προκαλεί η νίκη και η ήττα, η ζωή και ο θάνατος, θίγοντας παράλληλα σύγχρονα συμφραζόμενα (Bannett, 1991. Paul, 2002: 170-171). Η αντιπαραβολή παρελθόντος - παρόντος, όμως, γίνεται με την επιτυχημένη σύζευξη της ιστορίας, της φαντασίας και του μύθου και, ειδικότερα, με τη δημιουργία μιας δραματικής μυθοπλαστικής δομής που η λογοτέχνηδα αποτύπωσε έπειτα από προσεκτική σπουδή τόσο των ιστορικών και θρυλικών προσώπων όσο και των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, οι οποίες στάθηκαν αφορμές για τα πραγματικά γεγονότα που εκτυλίσσονται στα βιβλία της (Escarpit, 1995: 125-133. Κατσίκη-Γκίβαλου, 2004).

4. Μεθοδολογία

Αναφορικά με τη μεθοδολογία που εν προκειμένω ακολουθήθηκε, δεδομένου ότι το δείγμα αφορά σε βιβλία τα οποία αποτελούν οιονεί μέσα επικοινωνίας, επιλέχθηκε η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου που εφαρμόζεται κατά κόρον στο πεδίο των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Η ποιοτική μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου επιλέχθηκε καθώς είναι αντικειμενική και εξαντλητική και θεωρείται πως αντιμετωπίζει τα δεδομένα ως αναπαραστάσεις κειμένων, εικόνων και εκφράσεων, που δημιουργούνται προκειμένου να διαβαστούν, να ερμηνευθούν και να διερευνηθούν για τα νοήματά τους (Krippendorff, 2004: 13-14. Πάλλα, 1992: 46). Την επιλογή της μεθόδου καθόρισε, επίσης, ο σχεσιακός χαρακτήρας της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, ο οποίος δίνει στον/ην εκάστοτε ερευνητή/τρια τη δυνατότητα να προβεί σε ένα είδος ανάλυσης που συσχετίζει το κείμενο με το εξωτερικό κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον. Διαμορφώνει έτσι, μια προσέγγιση της δυναμικής των σχέσεων, που νοηματοδοτούνται μέσα από διαφορετικές πτυχές των περιεχομένων (Berelson, 1971:13. Showalter, 1981: 179-205).

Η ποιοτική μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου συνδυάζεται, επιπλέον, με τα βασικά αφηγηματικά στοιχεία που αξιοποιεί η Νέα Κριτική. Η εν λόγω προσέγγιση, παρά τις ενστάσεις που αναπτύχθηκαν για το μηχανιστικό τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει τα λογοτεχνικά κείμενα, θεωρείται η καταλληλότερη κυρίως για μικρούς και όχι ιδιαίτερα μυημένους αναγνώστες. Ως τρεις βασικές κατηγορίες ανάλυσης επιλέχθηκαν το θέμα, το σκηνικό και τους χαρακτήρες του κάθε έργου, με

αναφορά και στο πρόσωπο του αφηγητή (Κανατσούλη, 2002:31-35). Όμως, αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την ουσία της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε εν προκειμένω είναι και το ιδεολογικό περιεχόμενο μέσα από το οποίο αναφύεται το κάθε μυθιστόρημα. Κατά την κριτική ανάλυση των κειμένων είναι σημαντικό να εντοπίζονται ποιών ατόμων ή ομάδων τα συμφέροντα υπηρετούνται από την ιδεολογία

ή τις ιδεολογίες που υφέρπουν σε αυτά, καθώς επικοινωνούνται μηνύματα στους αναγνώστες σχετικά με τη λειτουργία της κοινωνίας (Kelley, 2008: 32-33).

5. *Λαμπαδαρίδου–Πόθου Μαρία, 1990. Η Δοξανιώ. Αθήνα: Κέδρος*

Στη Δοξανιώ η ιστορία τοποθετείται στα 956 μ.Χ., εποχή που η βυζαντινή αυτοκρατορία βαλλόταν από ισχυρούς ανταπαιτητές της δύναμής της. Αποκορύφωμα στάθηκε η απόβαση των Αράβων στην Κρήτη κατά το έτος 823. Από την επόμενη χρονιά οι Άραβες ξεκίνησαν να κτίζουν τον Χάνδακα –σημερινό Ηράκλειο– και σταδιακά το νησί μεταβλήθηκε σε αραβικό εμιράτο, με την εξουσία των Σαρακηνών να γίνεται πιο ισχυρή εξαιτίας των αναστατώσεων στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας. Αυτή ήταν η κατάσταση μέχρι και το 959, οπότε στο θρόνο του Βυζαντίου ανεβαίνει ο Ρωμανός Β΄. Βάσει του κειμένου αποφάσισε να απαλλάξει την Κρήτη από τον αραβικό κλοιό, έχοντας δίπλα του τον αδάμαστο πολεμιστή Νικηφόρο Φωκά. Ένα χρόνο αργότερα, του ανέθεσε την αρχηγία της εκστρατείας για την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Άραβες.

Οι δυσχέρειες των κατοίκων της Κρήτης, ωστόσο, διαβάζουμε πως ευαισθητοποίησαν και ένα νεαρό κορίτσι από μια περίφημη οικογένεια της Άκεσας της Λήμνου, τη Δοξανιώ: Στο εισαγωγικό σημείωμα του βιβλίου της, η Λαμπαδαρίδου–Πόθου πληροφορεί τους αναγνώστες πως η ιστορία της Δοξανιώς προέρχεται από την παράδοση και, συγκεκριμένα, από τον θρύλο που θέλει μια μάγισσα να έχει ανέβει στο τρωτό σημείο του τείχους του Χάνδακα και να φωνάζει κατάρες, προτού οι Σαρακηνοί τη «γκρεμίσουν» με τα βέλη τους. Και μπορεί σε ιστορικές πηγές να μην υπάρχει καταγραφή για την ηρωίδα του μυθιστορήματος, ωστόσο, ο θρύλος εδώ ζωντανεύει. Ζωντανεύει χάρη στην, τόσο διαφορετική από τα άλλα κορίτσια της ηλικίας της, Δοξανιώ που βρήκε τη δύναμη να ισορροπήσει ανάμεσα στα όνειρα και την ανεμελιά, από τη μια, και την τραγική μοίρα που χτύπησε το νησί και την οικογένειά της, από την άλλη, να ωριμάσει και, τελικά, να αναλάβει ενεργό ρόλο στην επιχείρηση διάσωσης της πατρίδας της και της Χριστιανοσύνης. Στο οχυρό του Χάνδακα θυσιάσε τη ζωή της υποκινούμενη από οράματα και το πάθος για εκδίκηση που κυρίεψε την ψυχή της.

Όπως υποδεικνύει και ο τίτλος του μυθιστορήματος, κεντρικός χαρακτήρας σε αυτό είναι η Δοξανιώ που, σύμφωνα με την τρίτοπρόσωπη αφήγηση, με τη γενναία σύμπραξή της ο Νικηφόρος Φωκάς το Μάρτιο του 961 μ.Χ. κατέλαβε το Χάνδακα, εκκαθάρισε την Κρήτη από τα υπολείμματα των Αράβων και άφησε αξιόλογη φρουρά για την προστασία του νησιού από ενδεχόμενες νέες αραβικές επιδρομές. Η Λαμπαδαρίδου–Πόθου σκιαγραφεί από τις πρώτες σελίδες του μυθιστορήματός της το σκηνικό της Λήμνου του 10ου αι. όπου ζει και δρα η ηρωίδα, περιγράφοντας διά του αφηγητή το τοπίο και τις ομορφιές του με λεπτομέρειες. Στο έργο, βέβαια,

εμπλέκονται πολλοί χαρακτήρες που –από την αρχή της εμφάνισής τους στην ιστορία ή κατά τη διάρκεια– είναι άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένοι με εκείνη. Με το να εστιάζει και σε άλλα πρόσωπα η συγγραφέας, ή/ και να μετατοπίζει τη δράση από το ένα στο άλλο, επιτυγχάνει να πλέξει μια περιπετειώδη πλοκή και να προσδώσει μεγαλύτερη αντικειμενικότητα στην παρουσίαση της υπόθεσής της.

Η ιστορία της πρωταγωνίστριας ξεκινά από την τρυφερή ηλικία των 12 ετών και περιγράφεται με τρόπο που την καθιστά μυστηριώδη, αέρινη και, ταυτόχρονα,

προσιτή, να χαίρεται τη φύση και να αγαπά κάθε γωνιά του τόπου της. Από την άλλη δίδεται και ως ιδιαίτερα ώριμη για την ηλικία της και με ένα είδος ενόρασης που της επιτρέπει να αντιλαμβάνεται τα σημάδια της μοίρας. Από τον εξωδιηγητικό αφηγητή μαθαίνουμε για τα πρώτα ερωτικά καρδιοχτύπια που της προξένησε ο Φοίβος που εργαζόταν στα κτήματά της, ενώ διαβάζουμε, επίσης, την ενοχή που αισθανόταν για το ερωτικό αυτό σκίρτημα– ενδεικτική της αθωότητας, της ανατροφής της, αλλά και της ιδεολογίας της εποχής. Τον αληθινό έρωτα, ωστόσο, φέρεται να τον βρήκε στο πρόσωπο του Αλέξιου, τον ανιψιό του Φωκά, έναν μετρημένο και ικανό νέο. Στη δίνη του πολεμικού κλίματος η ηρωίδα τον αγάπησε τόσο πολύ που, λίγο πριν αφήσει την τελευταία της πνοή πληγωμένη από τα εχθρικά βέλη, φώναξε το όνομα του γενναίου πολεμιστή πέφτοντας από το κομμάτι του τείχους απ' όπου θα έκαναν έφοδο οι Βυζαντινοί. Εικάζουμε πως, με το να παρουσιάζεται η γέννηση ενός δυνατού έρωτα μέσα σε αντικειμενικά απέλπιδες καταστάσεις, επιχειρείται να περάσει στο αναγνωστικό κοινό το μήνυμα της αισιοδοξίας και της δύναμης που αντλεί κάποιος όταν μοιράζεται τις δυσκολίες που προκύπτουν, αλλά και του άρρηκτου συνδέσμου που δημιουργείται μεταξύ δυο ανθρώπων όταν αυτοί συμπάσχουν.

Στη Δοξανιώ η συγγραφέας θίγει ένα θέμα που, στην κλασική και σύγχρονη λογοτεχνία, σπανίζει ή απουσιάζει εντελώς: Παρουσιάζει μια γυναίκα που εμπλέκεται σε μάχη, θέμα ομολογουμένως διαφιλονικούμενο και το οποίο ξενίζει, καθώς οι έννοιες της σύγκρουσης, του πολέμου και της βίας έχουν κατασκευαστεί και μονοπωληθεί κατά κύριο λόγο από τους άνδρες (D'Amico, 1996: 379-384). Βεβαίως, καθώς πρόκειται για ιστορικό μυθιστόρημα που απευθύνεται σε νέους αναγνώστες και πραγματεύεται την Ιστορία του Βυζαντίου, δε λείπουν οι αναφορές στην οικουμενικότητα που το διέπει, ή στην επίδραση του Χριστιανισμού στην καθημερινότητα των υπηκόων της αυτοκρατορίας. Ωστόσο, το βάρος της υπόθεσης δίδεται στη Δοξανιώ, που δεν είναι το ήσυχο, πειθαρχημένο κορίτσι το οποίο δρα αποκλειστικά στο χώρο του σπιτιού και σε αυστηρά καθορισμένους τομείς. Αντίθετα με το πρότυπο της κοπέλας με ευσεβείς γονείς που της παρείχαν φροντίδα και άρα, δε χρειαζόταν να δουλέψει για να ζήσει, εκείνη εμφανίζει τα πρώτα σημάδια του δυναμικού χαρακτήρα της, ο οποίος εναντιώνεται στο πλαίσιο της εποχής. Διαμορφώνει, μάλιστα, σχέσεις πριν από τον γάμο, όπως συνηθίζεται στη σημερινή κοινωνία.

Τα λεγόμενα και πράξεις της Δοξανιώς αποδεικνύουν πως επρόκειτο για μία πραγματική ηρωίδα, φέρνοντας στο προσκήνιο στοιχεία ενός πολιτισμού όπου οι γυναίκες είχαν την ικανότητα να διαπρέπουν παντού, ακόμη και να ατσαλώνονται στις δυσκολίες: Η σκηνή, λ.χ., όπου, συνεπαρμένη από το όραμά της, τελικά θυσιάζει τη ζωή της ανεβαίνοντας στο σημείο του τείχους για να ειδοποιήσει τον Νικηφόρο

Φωκά και τα στρατεύματά του, φανερώνουν την πρόθεση της λογοτέχνιδος για αποδόμηση, όχι μόνο του στερεοτύπου του φοβισμένου κοριτσιού που δρα αποκλειστικά εντός του οικογενειακού πλαισίου και της ασφάλειας που αυτό προσφέρει, αλλά και για αποδόμηση της διχοτομικής προσέγγισης της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας. Η Δοξανιώ τοποθετείται στο βάθρο των ηρώων που το όνομά τους θα μείνει στην Ιστορία, σε ένα δίκτυο σχέσεων που ισορροπεί μεταξύ αρσενικού και θηλυκού, θνητότητας και αθανασίας. Αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν αναλογιστεί κανείς πως οι περιπτώσεις ηρωισμού των γυναικών αποσιωπούνται ή

σπανίζουν στην επίσημη Ιστορία (Goldner, at al, 1990. Lyons, 1996: 7).

6. *Λαμπαδαρίδου–Πόθου Μαρία, 1992. Νικηφόρος Φωκάς. Αθήνα: Κέδρος*

Συνέχεια της Δοξανιώς, σύμφωνα με την εισαγωγή που προτάσσει η Λαμπαδαρίδου–Πόθου, είναι ο Νικηφόρος Φωκάς. Με τη βοήθεια του παντογνώστη αφηγητή και των πραγματικών αλλά και μυθοπλαστικών προσώπων του βιβλίου, γύρω από το τραγικό πρόσωπο του Φωκά στήνεται μια μυθιστορηματική βιογραφία. Η ιστορία του συγκεκριμένου έργου ξεκινά να εκτυλίσσεται στον τόπο και τον χρόνο που σταμάτησε η αφήγηση του προηγούμενου βιβλίου, δηλαδή στην Κωνσταντινούπολη του 960 μ.Χ., όταν ο Φωκάς απελευθέρωσε την Κρήτη από τους Σαρακηνούς. Έκτοτε και πριν ακόμη γίνει αυτοκράτορας (το 963, έπειτα από απαίτηση ολόκληρου του βυζαντινού λαού και προς μεγάλη χαρά της πανούργας Θεοφανούς που, λίγο μετά, έγινε σύζυγός του), ο Φωκάς αποδείχθηκε μεγάλος στρατηγός σε όλα τα μέτωπα, με βασική κατεύθυνση της πολιτικής του τη συνέχιση των αγώνων εναντίον των Αράβων στην Ανατολή. Ρόλο σημαντικό στη ζωή του πρωταγωνιστή, εκτός από τη Θεοφάνω, έπαιζαν οι Ιωάννης Τσιμισκής, ο αδερφός της Δοξανιώς Θεοδόσιος, ο παλιός πολεμιστής του Αλέξιος –που δεν έπαψε ποτέ να αγαπά τη Δοξανιώ– και ο λατρευτός του φίλος, μοναχός Αθανάσιος Αθωνίτης.

Οι πρωταγωνιστές του βιβλίου είναι υπαρκτές ιστορικές φυσιογνωμίες. Σφαιρικός χαρακτήρας στο έργο είναι, όπως άλλωστε προδίδει και ο τίτλος, ο Νικηφόρος Φωκάς. Ωστόσο, η παρουσία των –σε δεύτερο πλάνο– μυθοπλαστικών ηρώων κλιμακώνει την πλοκή, με την πλειοψηφία τους να ανήκει στο σύνολο των διακειμενικών (καθώς για πρώτη φορά πολλοί από αυτούς εμφανίστηκαν στο μυθιστόρημα Δοξανιώ). Μία περίπτωση διακειμενικού χαρακτήρα που «συγκολλά» την ιστορία (Πλατανίτης, 1997:172) είναι και η ίδια η Δοξανιώ, που αναφέρεται σε αρκετά σημεία του βιβλίου και δίνει, έτσι, την ευκαιρία στη συγγραφέα να γνωστοποιήσει (ή να υπενθυμίσει) στο κοινό το ιστορικό γεγονός της απελευθέρωσης του Χάνδακα, να δικαιολογήσει κάποιες αποφάσεις των μυθοπλαστικών της προσώπων και να ομολογήσει, για άλλη μια φορά, το συναισθηματικό της δέσιμο με την ηρωίδα αυτή. Το γεγονός ότι στην ιστορία της Λαμπαδαρίδου–Πόθου υπάρχουν στοιχεία που ισορροπούν μεταξύ του μυθικού και του πιθανού, δικαιολογούν την επιλογή της να συμπεριλάβει στο μυθιστόρημα και την αναφορά στο θρύλο του Διγενή Ακρίτα. Καθώς (i) στο βιβλίο περιγράφονται οι σαρωτικές νίκες του Φωκά εναντίον των Σαρακηνών, (ii) στα ακριτικά τραγούδια απηχούνται μνήμες του

βυζαντινού παρελθόντος και συχνά σε αυτά γινόταν λόγος για τους Σαρακηνούς, (iii) η συγγραφέας επιδιώκει να φωτίσει όσο το δυνατόν περισσότερα σημεία της διηγούμενης εποχής, φαίνεται πως η χρήση του μύθου του Διγενή γίνεται συνδυαστικά με την Ιστορία. Έτσι, τονίζεται η σημασία της ηρωικής ποίησης στο Βυζάντιο, η ύπαρξη των θρύλων και η συμβολή τους στη συγκέντρωση πληροφοριών σχετικά με ένα ιστορικό γεγονός –η οποία μπορεί να αποδειχθεί ισάξια με αυτή των ιστορικών πηγών.

Διακειμενικός χαρακτήρας είναι και ο Αλέξιος, ο δεινός νεαρός στρατηγός που πολέμησε πλάι στο Φωκά στον Χάνδακα, στη Δοξανιώ. Πληγωμένος βαθιά από τον χαμό της αγαπημένης του, παρουσιάζεται εδώ εξαιρετικά ευάλωτος και με ψυχή

κουρασμένη από τις αιματοχυσίες που αντίκρισε στη μάχη με τους Σαρακηνούς. Τον πόνο του φαίνεται ότι καταλάβαινε ο αγαπημένος του φίλος Θεοδόσιος, αδερφός της Δοξανιώς, που λειτουργεί εδώ ως φωτεινό παράδειγμα από το (μακρινό) Βυζάντιο για τον σημερινό αναγνώστη· όχι μόνο για την ποιότητα των αισθημάτων του, αλλά και γιατί είχε κι εκείνος το χάρισμα της διαισθητικότητας και της πνευματικότητας, όπως η αδελφή του.

Και στον Νικηφόρο Φωκά γίνεται προφανής η εις βάθος μελέτη της βυζαντινής Ιστορίας από μέρους της συγγραφέως και η πρόθεσή της να προσφέρει, συμβουλευόμενη τη βιβλιογραφία της, στους αναγνώστες του έργου μια ευρεία θέαση του βυζαντινού κόσμου. Αξιοπρόσεκτο, δε, είναι ότι αυτό το πράττει δίχως εξωραϊσμούς και υπερβολές. Με γνώμονα, δηλαδή, την αποκάλυψη της αλήθειας στις σελίδες της μυθιστορηματικής βιογραφίας, εμφυσεί μεν στο παιδί το μεγαλείο του Βυζαντίου, δεν σκοπεύει όμως να το παραπλανήσει στερώντας του την καθολική γνώση ή τη δυνατότητα σχηματισμού μίας δικής του άποψης για τις ιστορικές προσωπικότητες. Ως εκ τούτου, η λογοτέχνηδα προβαίνει αφενός στην αποδόμηση ορισμένων στερεοτύπων αναφορικά με τη βυζαντινή κοινωνία, αφετέρου δε στην ψυχογράφιση των υπαρκτών ιστορικών προσώπων που πρωταγωνιστούν σε αυτό, καταρρίπτοντας εκ παραλλήλου μύθους, δίδοντας εξηγήσεις και αναπαριστώντας στα μάτια του αναγνωστικού κοινού τη βυζαντινή κοινωνία με τρόπο τέτοιο, που να αντιπαραβάλλεται με τον τρόπο λειτουργίας του σύγχρονου κόσμου. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια της συγγραφέως να ψυχογραφήσει την ιδιόρρυθμη προσωπικότητα του αδύναμου ψυχολογικά Φωκά, δίνοντας τη δυνατότητα στον αναγνώστη να αντικρίσει την οδύνη και την εσωτερική του σύγκρουση – ιδίως όταν έτρεμε από πάθος και επιθυμία και μόνο στη σκέψη της Θεοφανούς.

7. Λαμπαδαρίδου–Πόθου Μαρία, 1991. Η Μαρούλα της Λήμνου. Αθήνα: Κέδρος

Εδώ η ιστορία εκτυλίσσεται στη Λήμνο του 1478, εποχή που στο νησί επικρατούσε η Γαληνότατη Δημοκρατία της Βενετίας. Μετά το 1204 και την άλωση της Κωνσταντινούπολης, η Λήμνος (που χάρη στη νευραλγική γεωγραφική της θέση ήταν ένα από τα πλουσιότερα κοσμικά κέντρα) περιήλθε στην εξουσία του Λατίνου αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, Βαλδουίνου. Επικεφαλής της βενετικής φρουράς στο νησί και ψυχή του βενετικού στόλου στα ελληνικά παράλια ήταν, σύμφωνα με τον παντογνώστη αφηγητή, ο ναύαρχος Λορεδάνο, που προσπαθούσε να

κατατροπώσει τον Σουλεϊμάν πασά και να ανατρέψει τα σχέδιά του για εισβολή και κυριαρχία του στο νησί.

Ο τίτλος και αυτού του βιβλίου της Λαμπαδαρίδου–Πόθου αντλείται από τον κεντρικό, σφαιρικό χαρακτήρα, τη Μαρούλα Κομνηνή. Το λυγερόκορμο κορίτσι που ακτινοβολούσε χάρη στην ομορφιά, το πανέξυπνο βλέμμα και το ανήσυχο πνεύμα της. Η πρωταγωνίστρια του βιβλίου γεννήθηκε στον Κότζινο, όπου έδρευε το μεγάλοπρεπο βενετικό κάστρο. Πρόκειται για την όμορφη και περήφανη κόρη που, βάσει του ποιήματος του Ιησουΐτη Dondini για την «Αργεία Τελέσιλα»¹ το 1669 και τον θρύλο που διαδόθηκε στη Δύση έκτοτε, έσωσε το κάστρο την τελευταία στιγμή χάρη στο θάρρος της. Όταν ο πατέρας της, Ισίδωρος Κομνηνός, λαβώθηκε, εκείνη πήρε το σπαθί του και πολέμησε τους Τούρκους μαζί με τους υπόλοιπους αμυνόμενους,

εμψυχώνοντάς τους διαρκώς.

Η Λαμπαδαρίδου–Πόθου δηλώνει εξ αρχής στους αναγνώστες ότι πρόκειται να διαβάσουν μια μυθιστορηματική βιογραφία. Ανέτρεξε γι' αυτό σε αρχαιακό υλικό, χρονικά και πηγές που, όμως, χρησιμοποίησε με μυθιστορηματικό τρόπο και κατόρθωσε να ισορροπήσει καθ' όλη τη διάρκεια της διήγησης ανάμεσα στην επαληθεύσιμη ιστορική πληροφορία και τη λογοτεχνική αφήγηση, την Ιστορία και τη μυθοπλασία (Φαρίνου-Μαλαματάρη, 1998), αφηγούμενη υποκειμενικά τη ζωή του χαρισματικού αυτού κοριτσιού. Ενός ιστορικού προσώπου που από νωρίς η συμπεριφορά του πρόδιδε τη συνύπαρξη του δυναμισμού και της διανοητικής δραστηριότητας που ωρίμασε μέσα από την οδυνηρή εμπειρία.

Πιο ειδικά, διαβάζουμε για ένα κορίτσι με ευγενική αλλά ανυπότακτη φύση που διψούσε για μάθηση. Γοήτευσε έτσι, τον παλιό οικοδιδάσκαλο της Κωνσταντινούπολης, που αποφάσισε να τη βοηθήσει να διευρύνει τους πνευματικούς της ορίζοντες. Η δε προσωπικότητα και το πνεύμα της προκάλεσαν το ενδιαφέρον και το σεβασμό των Βενετών αξιωματικών, οι οποίοι διαγωνίζονταν να την παντρευτούν. Θέλητρο βέβαια, αποτέλεσε σύμφωνα με το κείμενο, και η προσφορά της στο πεδίο της μάχης. Άλλωστε, η συνδρομή της στη λύση της πολιορκίας του νησιού ήταν τέτοια που Λήμνιοι και Βενετοί, μετά την αποχώρηση των Τούρκων από την περιοχή, την αποκαλούσαν «Άγγελο του Κότζινου».

Η Μαρούλα θαύμαζε τη Δοξανιώ για την αυτοθυσία και την τόλμη της και επέδειξε παρόμοια χαρίσματα, τραγουδήθηκε από ποιητές για τον ηρωισμό της και παρομοιάστηκε από ιστορικούς με την Ιωάννα της Λωρραίνης. Το μυθιστόρημα κλείνει με την πληροφόρηση του κοινού για την εγκαθίδρυση της Τουρκοκρατίας το 1479. Η συγγραφέας δεν αναφέρει περαιτέρω πληροφορίες για την μετά από αυτό το γεγονός ζωή της Μαρούλας, υπαινίσσεται, όμως, πως η ηρωίδα της διέπρεψε και

¹ Παρότι ο Dondini έδωσε αυτόν τον χαρακτηρισμό στη Μαρούλα, γνωρίζουμε ότι η Τελεσίλλα ήταν λυρική ποιήτρια και ηρωίδα που γεννήθηκε στο Άργος το 520-515 π.Χ. και καταγόταν από επιφανή οικογένεια. Ήταν λεπτοκαμωμένη και φιλάσθενη. Το μαντείο των Δελφών, όταν θέλησε να το συμβουλευτεί για την υγεία της, της υπέδειξε την ενασχόληση με την ποίηση. Αφοσιώθηκε με πάθος σε αυτή και με το ποιητικό της ταλέντο αναδείχθηκε σε πνευματική προσωπικότητα του 5ου-6ου αιώνα. Τα ποιήματά της ήταν, κυρίως, ύμνοι για χορούς κοριτσιών, ένα είδος ιδιαίτερα αγαπητό την αρχαία εποχή. Μάλιστα είχε καθιερώσει δικό της μέτρο, το οποίο οι Αλεξανδρινοί φιλόλογοι ονόμασαν «Τελεσίλλειο» για τη μοναδικότητά του. Για περισσότερα βλ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, 2001. *Λυρικοί ποιητές*, Αθήνα: Κάκτος.

αργότερα σε ενδεχόμενη επίθεση των Τούρκων –πιθανότατα στοχευμένη στο άτομό της, ως αντίποινα για τις απώλειες που εκείνοι υπέστησαν τον Μάιο του 1478. Η ανάδειξη μιας επιπλέον πλευράς του χαρακτήρα της Μαρούλας, της ευγενικής και συμπονετικής κοπέλας με τη διαισθητική ικανότητα, φανερώνονται στα σημεία του κειμένου όπου περιγράφεται να παραστέκεται στους πρόσφυγες που κατέφθαναν από τη Βασιλεύουσα με τις βάρκες στο νησί της, να τους υποδέχεται με αγάπη και να ανησυχεί για την τύχη τους. Διαβάζουμε, μάλιστα, ότι έφερνε με τρόπο μαγικό όσους μπορούσε σε επαφή με τους δικούς τους. Ίσως πρόκειται για νύξη προς τους αναγνώστες να ευαισθητοποιηθούν σε ζητήματα συλλογικότητας και φιλανθρωπίας, όπως έκαναν οι Λήμνιοι, και, ταυτόχρονα, τους υποδεικνύεται πόσο διαχρονικά και επίκαιρα μπορεί να είναι προβλήματα όπως αυτό της προσφυγιάς. Επιπλέον, φαίνεται πως η ενσυναίσθηση και η στοργικότητα ήταν προσόντα που κληρονόμησε από τον

πατέρα της που, σύμφωνα με τη διήγηση, κατανοούσε την κόρη του και την ιδιαίτερη φύση της και δεν της χαλούσε χατίρι. Μάλιστα, ως ένδειξη των φιλόφρων αισθημάτων του καταγράφεται η εκ μέρους του υιοθεσία ενός μικρού αγοριού που έχασε τους γονείς του από τούρκικη σπάθα. Πρόκειται για τον Μιχαήλ, μυθοπλαστικό χαρακτήρα του έργου που φέρεται να συνειδητοποιεί σταδιακά τον έρωτά του για τη Μαρούλα, να τη θαυμάζει, να την προστατεύει και, ακολουθώντας δειλά το παράδειγμά της, να αποκτά αυτογνωσία και να ωριμάζει μαζί της.

Προαναφέρθηκε, επίσης, ότι στο βιβλίο γίνεται λόγος και για τη Δοξανιώ. Πιο συγκεκριμένα, η Μαρούλα πληροφορείται από τον πατέρα της πως υπήρχαν Ελληνίδες ηρωίδες και, μάλιστα, από τη Λήμνο. Της διηγείται, λοιπόν, τα γεγονότα της μάχης του Χάνδακα, της απελευθέρωσης της Κρήτης και το ρόλο που διαδραμάτισε σε αυτά η Δοξανιώ. Η Δοξανιώ χρησιμοποιείται εδώ ως διακειμενικός χαρακτήρας και, κατά μία έννοια, συνδέει τα δύο βιβλία της Λαμπαδαρίδου–Πόθου. Παρουσιάζεται σε αμφοτέρους τους μυθοπλαστικούς κόσμους με τα ίδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα (ηρωισμό, αυτοθυσία, πάθος, ορμητικότητα), τα οποία η Μαρούλα θαυμάζει, γνωρίζοντας μέσα της πως τα διαθέτει κι εκείνη. Με πρότυπό της τη Δοξανιώ είναι που αργότερα θα ριχτεί στο πεδίο της μάχης και θα εμψυχώνει ακούραστα Λήμιους και Βενετούς κατά των Τούρκων, που είχαν αφαιρέσει τη ζωή του πατέρα της.

Γίνεται σαφές πως και στη Μαρούλα της Λήμνου σκιαγραφείται ο χαρακτήρας μιας κοπέλας που βρίσκεται στο τέλος της εφηβείας της, η οποία δεν είχε καμία πρόθεση να ακολουθήσει την πορεία που προδιέγραφε η ιδεολογία εκείνης της περιόδου για τις γυναίκες. Ούτε, βάσει της αφήγησης, σκόπευε να «κρυφτεί» πίσω από την ασφάλεια που μπορούσε να της παρέχει η οικογένειά της– αντίθετα με τα πρότυπα της εποχής. Η Μαρούλα ήταν μεν κορίτσι ενάρετο και υπάκουο, συνδύαζε όμως τα παραπάνω προτερήματα με την τάση της να εξερευνά, να μαθαίνει και να τολμά. Η γυναικεία συναισθηματική της πλευρά, βέβαια, δεν παύει να υφίσταται και αυτό διαφαίνεται έντονα στις σκηνές του κειμένου που ανακαλύπτει τον έρωτα. Διαθέτει ωστόσο, δύναμη, ανθεκτικότητα και θάρρος, που γίνεται αντιληπτή κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο περιγράφεται ότι ενθάρρυνε τα στρατεύματα των Βενετσιάνων πολεμιστών να αποκρούσουν την τουρκική απειλή με τους Λημνίους.

10

Όπως συμβαίνει στις σύγχρονες κοινωνίες, η συγγραφέας παρουσιάζει τη Μαρούλα ως μια νέα γυναίκα που χειραφετείται, μορφώνεται και που δεν αρκείται σε όσα μπορεί να της παρέχει το στενό περιβάλλον ή η ομορφιά της.

Συμπερασματικά

Η συνοπτική παρουσίαση των τριών μυθιστορημάτων της Λαμπαδαρίδου–Πόθου αποσκοπεί στο να υπογραμμίσει την προσπάθεια της συγγραφέως να εμπλέξει το στοιχείο του θρύλου και την έγκυρη ιστορικά πληροφορία σε αφηγήσεις απευθυνόμενες σε παιδιά, τα οποία βρίσκονται στο μεταίχμιο της εφηβείας τους. Στις αφηγήσεις αυτές οι γυναικείες φιλοδοξίες, προτεραιότητες και ασχολίες επανακαθορίζονται από μια γυναικοκεντρική άποψη. Ο επαναπροσδιορισμός της γυναικείας κουλτούρας από την οπτική του γυναικείου φύλου λαμβάνει χώρα προκειμένου να διαφανεί η δυναμική συμμετοχή των θηλυκών προσώπων στην ανδρική, κυρίαρχη κουλτούρα της βυζαντινής περιόδου και να γνωστοποιηθούν στους αναγνώστες ιστορίες ανθρώπων που, παρότι διήγαν το βίο τους στην αφάνεια,

κατόρθωσαν να ανταπεξέλθουν στις απαιτούμενες καταστάσεις χάρη στα άθραυστα ιδανικά τους (Goodwin, 2006. Καρζής, 1997. Segel, 1986).

Το φύλο των μυθιστορηματικών προσώπων παρατηρούμε πως ανατρέπει παρωχημένες στάσεις και αντιλήψεις που συνδέουν την ψυχολογία του ατόμου με την ιδεολογία της κοινωνίας. Στα έργα της Λαμπαδαρίδου–Πόθου, υπογραμμίζεται η πληθώρα των επιλογών και των δυνατοτήτων που έχει κάθε άτομο ανεξάρτητα από το φύλο και τη θέση του. Τονίζεται, ακόμη, η σημασία της ενδοσκόπησης και αυτοέκφρασης κατά τη διαδικασία της αυτο-διαμόρφωσης και αναζήτησης της ταυτότητας, καθώς απορρίπτονται στερεότυπα που σχετίζονται με το φύλο, την ηλικία και το κύρος των ανθρώπων (Ουόλακ, 1997. Showalter, 1985b. Trites, 1997. 2007).

Σημαντικό στοιχείο είναι και το ότι, παρόλο που οι πρωταγωνιστικές φιγούρες είναι δημόσια πρόσωπα ή υψώνονται σε σύμβολα, πάντοτε τονίζεται η ανθρώπινη πλευρά τους και διαφαίνονται σε αυτούς στοιχεία διαχρονικά. Η συγγραφέας ζωντανεύει με τη λογοτεχνική της αφήγηση τα γεγονότα και τις λεπτομέρειες που παραθέτει στα βιβλία που αποτέλεσαν το δείγμα και, αναπαριστώντας τα συμβάντα μέσω της απεικόνισης του περιβάλλοντος (εν προκειμένω, της Λήμνου και της Κρήτης), της εκάστοτε επικρατούσας κατάστασης, της ανάλυσης των εσωτερικών καταστάσεων και της ψυχογράφησης των χαρακτήρων που πλαισιώνουν τα σφαιρικά πρόσωπα, παρουσιάζει στο παιδί το μεγαλείο των πρωταγωνιστικών προσώπων και αναδεικνύει τη δύναμη της αυτογνωσίας. Η συγγραφέας εστιάζει, ομολογουμένως, κατά τι περισσότερο στους χαρακτήρες, παρά στα γεγονότα. Αυτό συμβαίνει, πιθανότατα, προκειμένου να αναδυθούν οι πτυχές της ψυχής των πρωταγωνιστών που στρέφουν τους προβολείς της ψυχής τους προς τα μέσα, και για να αποκαλυφθούν τα βασικά κίνητρα των πράξεων που τους χάρισαν αιωνιότητα – παροτρύνοντας και τους αναγνώστες να ταυτιστούν μαζί τους (Βεληγιάννη, 1985).

Παράλληλα με τη σκιαγράφηση των χαρακτήρων και την, με μια έννοια, ψυχαναλυτική τους ερμηνεία, αξίζει να σημειωθεί πως η λογοτεχνίδα δείχνει

ενδιαφέρον και για την τέχνη αλλά και την τεχνική του μυθιστορήματος, φροντίζοντας ιδιαίτερα για τη μορφή, την πλοκή και την ενότητα του έργου της. Μάλιστα, το ενισχύει με δραματικές αλληλουχίες και εναλλαγές της αφηγηματικής προοπτικής και αποτυπώνει σε αυτό το κλίμα της συγκεκριμένης βυζαντινής περιόδου μέσα από επεισόδια, φράσεις και δημιουργούμενες εικόνες (Farinou Malamatarī, 2009. Schanoes, 2007). Τέλος, αναδεικνύει το έδαφος που κερδίζει ο μύθος στη Λογοτεχνία για παιδιά και νέους χάρη στον ρομαντισμό, τη γοητεία και το διττό του περιεχόμενο (καθώς παραπέμπει είτε σε φανταστικές αφηγήσεις, είτε σε βαθύτερες αλήθειες). Εκτιμώντας, λοιπόν, την ισορροπία του μύθου και του θρύλου ανάμεσα στην αισθητική/θρησκευτική αντίληψη και την επιστημονική νόηση, η Λαμπαδαρίδου–Πόθου αναμοχλεύει τις «ζωντανές» ιστορίες της Ιστορίας και τις δοξασίες, καταδεικνύει τη σημασία τους για τη συλλογική μνήμη και συνείδηση, ενώ ταυτόχρονα τις χρησιμοποιεί προκειμένου να αποδώσει τη γυναικεία εξέλιξη και να σχολιάσει την ανθρώπινη κατάσταση.

Βιβλιογραφία

Α. Ξενόγλωσση

- Arbuthnot, M.H. & Sutherland Z., 1972. *Children and books*. Glenview, Illinois: Scott– Foresman and Co.
- Bakhtin, M.M., 1981. *The Dialogic Imagination: Four essays*, trans. Emerson C.-Holquist M. Austin: University of Texas Press.
- Bannett, E. T., 1991. Rewriting the Social Text: The Female Bildungsroman in Eighteenth– Century England. Στο Hardin, J.N., επιμ., *Reflection and Action: Essays on the Bildungsroman*. Columbia, S.C. :University of South Carolina Press, σ. 195 – 227.
- Barney, R. A., 1993. Subjectivity, the Novel, and the Bildung Blocks of Critical Theory. *Genre* 26, σ. 359 – 375.
- Berelson, B., 1971. *Content analysis in communication research*. New York: Hafner Publishing Co., σ. 13.
- Boes, T., 2006. Modernist Studies and the Bildungsroman: A Historical Survey of Critical Trends. *Literature Compass*, 3 (2), σ. 230 – 243.
- D’Amico, F., 1996. Feminist perspectives on women warriors. *Peace Review: A Journal of Social Justice, Special Issue: Women and War*, 8 (3), σ.379-384.
- Diekman, A. & Murnen, S. (2004). “Learning to be little Women and little Men: The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children’s Literature”, *Sex Roles* 50 (5/6): 373-385.
- Escarpit, D., 1995. *Η παιδική και νεανική λογοτεχνία στην Ευρώπη*, Α., Στέση, μετφρ. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Higbie, R. 1984. *Character and Structure in the English Novel*. Gainesville, FL: University Presses of Florida.
- Farinou-Malamatari, G., 2009. Aspects of modern and postmodern Greek fictional biography in the 20th century, *Kambos. Cambridge Papers in Modern Greek, Faculty of Modern and Medieval Languages*, 17, σ. 27-47.

12

- Fausto-Sterling, A. (1992). *Myths of gender. Biological theories about women and men*. New York: Basic Books.
- Forster, E.M., 1990. *Aspects of the Novel*. London - New York: Penguin Books.
- Goldner, V., et al, 1990. Love and Violence: Gender Paradoxes in Volatile Attachments, *Family Process*, 29 (4). Syracuse, NY: Syracuse University Press, σ. 343-364.
- Goodwin, M.H., 2006. *The Hidden Life of Girls: Games of Stance, Status, and Exclusion*, Malden: Blackwell Publishing.
- Hutcheon, L 2006. “Postmodernism”. Στο S. Malpas & P. Wake (Eds.) *The Routledge Companion to Critical Theory*. London: Routledge, σ.120-130.
- Kelley, J. (2008). Power Relationships in Rumpelstiltskin: A Textual Comparison of a Traditional and a Reconstructed Fairy Tale, *Children’s Literature in Education*, 39, σ. 31-41.
- Krippendorff, K. 2004. *Content Analysis: An introduction to its Methodology* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA Sage Publications, σ. 13-14.
- May, P. J., 1995. *Children’s Literature and Critical Theory: Reading and Writing for Understanding*. New York And Oxford: Oxford University Press.
- Nikolajeva, M., 2002. *The Rhetoric of Character in Children’s Literature*. Maryland & London: The Scarecrow Press Inc.
- Lyons, D. J., 1996. *Gender and Immortality: Heroines in Ancient Greek Myth and*

- Cult.* Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Schanoes, V. 2007. *Re-visionary Fantasies: Feminism, Fairy - Tales, and Myth, Thesis.* Pennsylvania: University of Pennsylvania.
- Segel, E., 1986. 'As the Twig Is Bent...': Gender and Childhood Reading. Στο E. A. Flynn & P. P. Schweickart, (Ed.), *Gender and Reading: Essays and Readers, Texts and Contents*, Baltimore - London: The John Hopkins University Press, σ. 164-185.
- Showalter, E., 1985a. Towards a Feminist Poetics. Στο E. Showalter, (Ed.), *Essays on Women, Literature, Theory.* New York: Pantheon Books, σ.137-139. Showalter, E., 1985b. Feminist Criticism in the Wilderness. Στο E. Showalter, επιμ., *Essays on Women, Literature, Theory.* New York: Pantheon Books, σ. 243-270. Showalter, E., (1981). Feminist Criticism in the Wilderness, *Critical Inquiry. Writing and Sexual Difference*, 8 (2), σ. 179-205.
- Trites, R.S., 1997. *Waking Sleeping Beauty: Feminist Voices in Children's Novels.* Iowa City: University of Iowa Press.
- Trites, R.S., 2007. *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature.* Iowa City: University of Iowa Press.
- Paul, L. 1996. "Feminist Criticism: From Sex-Role Stereotyping to Subjectivity". Στο P. Hunt (Ed.), *International Companion Encyclopedia of Children's Literature.* London & New York: Routledge, σ. 101-112.
- Paul, L. 2002. Declarations of Independence: Empowered Girls in Young Adult Literature, *Children's Literature Association Quarterly*, 27 (3). Baltimore: The Johns Hopkins University Press, σ. 170-171.

B. Ελληνόγλωσση

13

- Αθανασόπουλος, Β., 2005. *Οι ιστορίες του κόσμου: Τρόποι της γραφής και της ανάγνωσης του οράματος.* Αθήνα: Πατάκης.
- Αναγνωστοπούλου, Δ., 2007. *Αναπαραστάσεις του γυναικείου στη λογοτεχνία.* Αθήνα: Πατάκης.
- Βεληγιάνη, Χ., 1985. Ιστορία και ιστορικό μυθιστόρημα, *Φιλολογος*, 39, σ.52- 66.
- Γαβριηλίδου, Σ., 2008. *Το δύσκολο επάγγελμα του κλασσικού ήρωα.* Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανατσούλη, Μ. 2002. *Εισαγωγή στη Θεωρία και Κριτική της παιδικής λογοτεχνίας,* Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σ. 31-35.
- Καρζής, Θ. (1997). *Η Γυναίκα στο Μεσαίωνα. Χριστιανισμός – Δυτική Ευρώπη – Βυζάντιο – Ισλαμισμός.* Αθήνα: Φιλιππούλη.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α., 2004. Ιστορία και πολιτική στη νεότερη παιδική λογοτεχνία. Τα γενέθλια της Ζωρζ Σαρή και Η Σφεντόνα του Δαβίδ του Παντελή Καλιότσου. Στο Τσίλιμνη Τ., (Επιμ.), *Το σύγχρονο ελληνικό παιδικό- νεανικό μυθιστόρημα.* Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες, σ. 507- 517.
- Κωστελένος, Δ. Π., 1975. *Τι είναι μυθιστόρημα. Εισαγωγή στις ιστορικές πηγές και στην εξέλιξή του.* Αθήνα: Γκοβόστης.
- Λαμπαδαρίδου-Πόθου, Μ., 1990. *Η Δοζανιώ.* Αθήνα: Κέδρος.
- Λαμπαδαρίδου- Πόθου, Μ., 1992. *Νικηφόρος Φωκάς.* Αθήνα: Κέδρος.
- Λαμπαδαρίδου-Πόθου, Μ., 1991. *Η Μαρούλα της Λήμνου.* Αθήνα: Κέδρος.
- Ουόλακ, Σ.Τζ., 1997. Το φύλο. Μια χρήσιμη κατηγορία της ιστορικής ανάλυσης. Στο E.

Αβδελά Έφη – Α. Ψαρρά, επιμ. & Κ. Σκλαβενίτη, μετφρ. *Σιωπηρές ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 285- 328. Πάλλα, Μ., 1992. Η ανάλυση περιεχομένου, *Φιλολόγος*, 67, σ. 45-54. Παπαντωνάκης, Γ.Δ.& Κωτόπουλος Η.Τ., 2011. *Σκηνικό- Χαρακτήρες- Πλοκή. Διαβάζοντας ένα λογοτεχνικό κείμενο για παιδιά και νέους*. Αθήνα: Ίων. Πλατανίτης, Δ., 1997. *Το μοντέρνο μυθιστόρημα*. Αθήνα: Καστανιώτης. Σαχίνης, Α. 1969. *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Γαλαξίας. Φαρίνου-Μαλαματάρη, Γ., 1998. Ο Καζαντζάκης και η βιογραφία. Στο Κ. Μουτζούρης, (Επιμ.), *Πρακτικά επιστημονικού διημέρου: Νίκος Καζαντζάκης. Σαράντα χρόνια από το θάνατό του, Χανιά 1-2 Νοεμβρίου 1997*. Χανιά: Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση Χανίων, σ. 163- 178.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Η Ρόζη Αγγελάκη είναι Ιστορικός, Τουρκολόγος και μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο Τμήμα Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η μεταδιδακτορική της έρευνα επικεντρώνεται στην εξέλιξη των απεικονίσεων του Βυζαντίου μέσα στα βιβλία γνώσεων για παιδιά, καθώς επίσης στο ψηφιακό βιβλίο και τα ψηφιακά εκπαιδευτικά σενάρια. Διδάσκει στο ίδιο τμήμα Ιστορία Παιδικής Λογοτεχνίας και Πολυπολυτισμική Παιδική Λογοτεχνία, ενώ στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας διδάσκει Θεωρία και Χαρακτηριστικά Παιδικού Βιβλίου και Λογοτεχνία στον Ψηφιακό Πολιτισμό. Επίσης, συνεργάζεται με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο ως ΣΕΠ, όπου διδάσκει Ποιοτική και Ποσοτική Μεθοδολογία Έρευνας στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών Επιστήμες της Αγωγής. Έχει διατελέσει υπότροφος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, του Ιδρύματος Παιδείας και Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη και του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών.

Ρόζη Αγγελάκη

Μ. Μπότσαρη 130, 54453 Θεσσαλονίκη

aggelaki.rosy@gmail.com

6951399345, 2310944526

